

voor de Synodale Commissie één, zoo ook voor de tegenstanders¹⁾. We wezen reeds op het verband tusschen Af-scheiding en schoolstrijd; ook in het adres van de zeven Haagsche heeren komt de nauwe samenhang uit. Voor Groen inzonderheid waren ze één. Zijn levensstrijd, het is waar, was niet tot deze beide kwesties beperkt. Op vrijwel alle punten was hij de meest zuivere tegenstander van het regeerstelsel van Willem I²⁾. Ook van het persoonlijk gouvernement; hij was allermintst een contra-revolutionnair als Bilderdijk³⁾, al kon hij zich ook met de wijze, waarop de liberalen het persoonlijk gouvernement omverwierpen, niet vereenigen: hij wenschte zoomin een oppermachtige kamer als een oppermachtig vorst. Heeft hij zich te dezen volstrekt niet onbetuigd gelaten, hoofdzaak was toch voor hem de „religiestrijd”⁴⁾ op het gebied van kerk en school.

Hierin vond hij steun bij vele eenvoudigen in den lande. Ontevredenheid met de staatsschool is bij hen heusch niet het eenige motief, al treedt het meer naar buiten; minstens even sterk is hun droefheid en verontwaardiging over alles wat ze in de kerk zien gebeuren. „Onze eigen menschen” — zoo schreef Wormser in '56 — „zijn van alle politiek afkeerig. Onze kracht is nog altoos gelegen in de Gereformeerde kerk. Nog altoos klopt het hart van het vrome volk warm voor die kerk”⁵⁾. Instinctief is dit langzamerhand gaan

¹⁾ Vos, Groen van Prinsterer en zijn tijd, II p. 111—112: „Wij onderscheiden *Staat en Kerk*, Politiek en Godsdienst, Liberalisme, Modernisme, Orthodoxie. In de werkelijkheid echter waren veelal Staat en Kerk, politiek en godsdienst één in de personen van liberalen, modernen, orthodoxen. De strijd in de staatkundige wereld had hare echos in de kerk; de kerkelijke strijd werd niet zelden in den politieken voortgezet. De School bleek nog altijd tot de Kerk te behooren, en de kerk plukte vruchten, hetzij dan goede, hetzij dan kwade, van den schoolstrijd”.

²⁾ „Onze eenige en consequente liberaal”, C. Gerretson, De jonge Groen van Prinsterer, Voordracht voor de Maatschappij van Letterkunde (Handelingen 1814—15 p. 67).

³⁾ Zijn koningsgezindheid heeft „een republikeinsch-historische tint”, Nederlandsche Gedachten, 2de Reeks, V p. 290; ib. p. 230—32.

⁴⁾ Vos, op. cit. II p. 7.

⁵⁾ Brieven van Wormser, II p. 197.